

تاج گران

تصویری از جشن تاج‌گذاری احمدشاه قاجار

احمد شاه در وقت تاج گذاری

محور فعالیت استعمار انگلستان در ایران و خاورمیانه را تشکیل می‌دهد، ازاین‌رو، لرد کرزن، وزیر خارجه وقت انگلیس، در پی انعقاد قرارداد ۱۹۱۹ در ایران است که با تحقق یافتن آن ایران آشکارا به مستعمره انگلستان تبدیل می‌شود.

این قرارداد در نهایت با مخالفت مردم و امضا نشدن از سوی احمدشاه ملغی می‌شود اما انگلیسی‌ها را وا می‌دارد که به سراغ طرح دیگری بروند، طرحی که تهمانده‌های قدرت را از دست شاه قاجاری می‌گرفت و زمینه اجرای کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ خورشیدی و به قدرت رسیدن رضاخان پهلوی و در نهایت خلع قاجار را فراهم می‌آورد.

احمد شاه با از دست دادن تدریجی اکثر اختیارات خود، رهسپار اروپا می‌شود و زمام امور کشور را عملاً به رضاخان که «سردار سپه» و نخست وزیر است، می‌سپارد. رضاخان نیز مرحله به مرحله زمینه خلع او را از قدرت فراهم می‌سازد تا اینکه در روز ۹ آبان ۱۳۰۴ با تصویب ماده واحده‌ای در مجلس شورای ملی، رسماً انقراض سلسله قاجار اعلام می‌شود و با خلع احمدشاه از سلطنت، نظام ۱۵۳ساله قاجار نیز منقرض می‌شود. احمدشاه در سال ۱۳۰۷ خورشیدی درحالی‌که هیچ‌گاه سلطنت پهلوی را به رسمیت نمی‌شناسد، به واسطه بیماری کلیه در فرانسه چشم از جهان فرومی‌بندد. طبق وصیتی‌که احمدشاه می‌کند جنازه‌اش به کربلا منتقل و در آنجا مدفون می‌شود. تاریخ می‌گوید برخلاف آنکه مراسم تاج‌گذاری او بسیار شلوغ بوده، هیچ‌یک از مقامات دولتی ایران، در مراسم تشییع او شرکت نمی‌کنند.

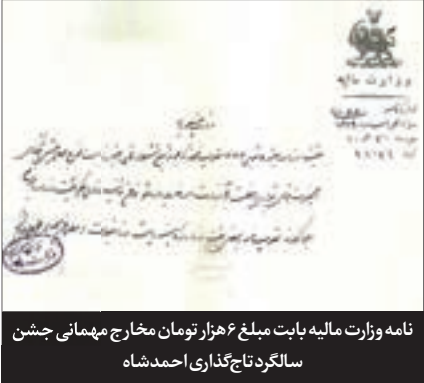
روزگار فرمانروایی قاجار، مقارن است با ظهور تحولات گسترده سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در اروپا؛ بااین حال سلطنت این سلسله، نمونه کامل حکومت مطلقه است. مخارج دربار شاهان و شاهزادگان قاجار که سراسر مملکت را ملک طلق خویش و عامه مردم را رعایای خود می‌پنداشتند، سرسام‌آور است. به طوری‌که حتی مالیات‌های سنگین و درآمدهای سرشار ناشی از فروش ایالات به شاهزادگان و درباریان هم مخارج هنگفت دربار را برنمی‌تابد. همین باعث می‌شود که برخی از شاهان قاجار، دست گدایی به سمت کشورهای استعماری دراز کنند و با اعطای امتیازات گوناگون، زمینه نفوذ بیگانگان را بیش ازپیش فراهم سازند.

خیلی‌ها گمان می‌کنند چنین رویه‌ای در دوره احمدشاه که هم به عنوان آخرین شاه قاجار سلطنت کوتاهی دارد، هم دوره قدرت مجلس شورای ملی است، ملغی می‌شود. اما باید بدانند که فقط تاج‌گذاری هفتمین پادشاه قاجار کافی است تا هزینه‌های هنگفتی بر دوش ملت ایران بگذارد. بسیاری از گزارش‌های فعلی کل هزینه‌های تاج‌گذاری احمدشاه را در ۳۰ تیر ۱۲۹۳ خورشیدی ۱۷هزار تومان ذکر کرده‌اند که رقم بسیار هنگفتی است برای آخرین سال‌های قرن ۱۳ خورشیدی اما واقعیت این است که آنچه آن‌ها ذکر کرده‌اند فقط هزینه آذین بندی و جشن‌های ولایات ایران است و هزینه جشن‌های خود پایتخت و سفارت‌های ایران در سایر کشورها از چشمشان پنهان مانده است.

در گزارش پیش رو، با نگاهی به اسناد مجلس شورای ملی و نامه‌نگاری‌های وزارت مالیه وقت ایران، برای نخستین بار گزارش جامعی از هزینه‌های گزاف تاج‌گذاری احمدشاه قاجار ارائه داده‌ایم.

نمونه مجلس سوم شورای ملی که حال رسماً فعالیت می‌کند، در نشست ۲۷ خرداد ۱۲۹۴ خورشیدی مبلغ ۶هزار تومان را بابت مخارج مهمانی جشن تاج‌گذاری اعلی حضرت اقدس شهرباری در سلطنت‌آباد تعیین می‌کند. مجلس همچنین در ۷ دی ۱۲۹۵ بابت پرداخت طلب کارخانه هارلم، بابت قیمت تمبر تاج‌گذاری قانونی وضع می‌کند که می‌گوید: «هیئت وزرای عظام، به موجب پیشنهاد وزارت جلیله پست و تلکراف [=تلگراف] تصویب فرمودند که مبلغ ۴هزارو ۲۶۳ تومان و ۶هزار طلب کارخانه هارلم از بابت قیمت تمبر تاج‌گذاری [=تاج‌گذاری] که امتیاز آن با جناب مستطاب آقای میرزا محمد صادق طباطبایی است، تأده ی شود ولی مشروط بر اینکه بقیه از تمبر اختصاص صاحبان امتیاز توقیف و به وکیل جناب آقای میرزا محمدصادق اخطار شود که مبلغ مزبور را با شنرین صدی دوازده سه ماه بعد از انقضای جنک [=جنگ] باید به اطلاع وزارت پست و تلکراف [=تلگراف] به وزارت مالیه عاید دارند والا تمام تمبر ضبط و امتیاز از درجه اعتبار ساقط خواهد بود.» به همین نسبت مجلس هرساله قانونی برای پرداخت هزینه‌های جشن تاج‌گذاری به تصویب می‌رساند. آخرین این قانون‌ها بابت پرداخت مخارج جشن تاج‌گذاری اعلی حضرت در ۱۷ بهمن ۱۳۰۳ به تصویب می‌رسد که می‌گوید: «هیئت وزرا در جلسه ۱۷حوت ۱۳۰۳ تصویب نمودند مبلغ ۷هزار تومان مخارج جشن تاج‌گذاری بندگان اعلی حضرت شهرباری از محل اعتبار ماهیانه دولت پرداخت و اسناد مثبته آن بعد از اتمام جشن به وزارت مالیه تسلیم گردد.»

این قوانین و هزینه‌ها در مقطعی صورت می‌گیرد که سرزمین ایران درآستانه جنگ جهانی اول و اشغال توسط قوای روس، انگلیس و حتی عثمانی قرار دارد و فقر و فشار اقتصادی بیش از هر دوره دیگری بر کشور و مردم بی‌نوا ی آن حاکم است. همچنین کفیل وزارت خزانه‌داری در نامه ۳۰عقرب ۱۲۲۲قمری به وزارت مالیه بابت هزینه‌کردهای مازاد ولایت قم در هنگامه جشن‌های تاج‌گذاری شاه جوان نوشته است که این هزینه‌های مازاد را به هیچ عنوان به حکام ولایات نخواهد داد و آن‌ها خود باید مبلغ مازاد را بپردازند. در این نامه آمده است: «اگر از حد مقرر شده تجاوز کرده با یک خرج پیش بینی نشده به عمل آورده باشند، حق و انصاف اقتضا می‌کند که خود از عهده این ضرر برآیند.» در ادامه همین نامه آمده است: «هریک از رعایای خالص‌العقیده اعلی حضرت شهرباری مکلف بوده زیر یک فداکاری مادی برود، چنان‌که بسیاری از سکنه تهران این آیین شاه پرستی را خیلی مشعشعانه به جا آوردند.» بنابراین، آن طور که از اسناد بعد از به تخت نشستن احمدشاه مشخص است، تاج‌گذاری آخرین شاه قاجار درست یک ماه قبل از آغاز جنگ جهانی اول، چندبرابر ۴۳هزارو ۵۰۰ تومان تصویب شده در مجلس شورای ملی، برای مردم ایران هزینه داشته است.

نامه وزارت مالیه بابت مبلغ ۶هزار تومان مخارج مهمانی جشن سالگرد تاج‌گذاری احمدشاه

● تشییع جنازه خلوت آخرین شاه قاجار به هرروی پایان جنگ جهانی اول نیز نوید دهنده دوران خوبی برای خاورمیانه، ایران و احمدشاه نیست. حفظ و نگهداری هندوستان، طمع به بازارهای داخلی منطقه، دسترسی به نفت و مقابله با خطر بلشویسم، چهار

تلگراف واصله از بیرجند به وزارت مالیه برای دریافت هزینه‌های جشن که دوبرابر مقدار مصوب است

● خرج چندبرابری بودجه آن طور که مجلس تعریف کرده است مبلغ مورد نیاز ایالات و ولایات ایران برای برگزاری جشن باید با نظارت امنای مالیه و مطابق راپرت کمیسیون تاج‌گذاری از ۱۷هزار تومان تصویبی هزینه شود. براین اساس برای بیشتر ولایات ایران مبلغی بین صد تا سیصد تومان تعیین می‌شود، اما آن طور که از نامه‌های ولایات به وزارت مالیه برمی‌آید، جشن‌ها در عمل چندین برابر اعتبار اولیه هزینه برداشته است. تلگراف واصله از بیرجند به وزارت مالیه چندماه بعد از تاج‌گذاری درهمین خصوص می‌گوید: «سیصد تومان حق مخارج جشن قائنات مرقوم شده بود که تصویب شده با اینکه قریب ششصد تومان مخارج شده است، همان میزان مصوبه از اداره مالیه مطالبه شده، جواب داده‌اند. [پرداخت] دوپست تومان اجازه داده شده است.»

همچنین کفیل وزارت خزانه‌داری در نامه ۳۰عقرب ۱۲۲۲قمری به وزارت مالیه بابت هزینه‌کردهای مازاد ولایت قم در هنگامه جشن‌های تاج‌گذاری شاه جوان نوشته است که این هزینه‌های مازاد را به هیچ عنوان به حکام ولایات نخواهد داد و آن‌ها خود باید مبلغ مازاد را بپردازند. در این نامه آمده است: «اگر از حد مقرر شده تجاوز کرده با یک خرج پیش بینی نشده به عمل آورده باشند، حق و انصاف اقتضا می‌کند که خود از عهده این ضرر برآیند.» در ادامه همین نامه آمده است: «هریک از رعایای خالص‌العقیده اعلی حضرت شهرباری مکلف بوده زیر یک فداکاری مادی برود، چنان‌که بسیاری از سکنه تهران این آیین شاه پرستی را خیلی مشعشعانه به جا آوردند.» بنابراین، آن طور که از اسناد بعد از به تخت نشستن احمدشاه مشخص است، تاج‌گذاری آخرین شاه قاجار درست یک ماه قبل از آغاز جنگ جهانی اول، چندبرابر ۴۳هزارو ۵۰۰ تومان تصویب شده در مجلس شورای ملی، برای مردم ایران هزینه داشته است.

● ایران جنگ‌زده و جشن‌های هرساله

در سال‌های بعد نیز به همین مناسبت، جشن‌هایی در شهرهای مختلف برپا می‌شود و هزینه‌های کلانی از بودجه عمومی کشور برای آن اختصاص می‌یابد. برای

سال ۱۲۹۳ خورشیدی نگاهی ببندازیم، قانونی با عنوان «تاج‌گذاری احمد شاه کابینه علاء السلطنه» می‌بینیم که روز تصویبش مشخص نیست، اما متن آن چنین است: «هیئت وزرا تصویب می‌نمایند که مبلغ ۱۷هزار تومان برای مصارف جشن تاج‌گذاری [=گذاری] در ایالات و ولایات تخصیص شود که با نظارت امنای مالیه به مصرف برسد. تقسیم مبلغ فوق به ایالات و ولایات مختلفه مطابق راپرت کمیسیون تاج‌گذاری [=گذاری] خواهد بود.» اغلب گزارش‌های موجود در کتاب‌ها و رسانه‌ها به همین قانون یا مصوبه که تاریخ آن را ۲ تیر ۱۲۹۳ خورشیدی می‌دانند، استناد کرده و کل هزینه‌های تاج‌گذاری آخرین شاه قاجار را ۱۷هزار تومان درج کرده‌اند. فارغ از اینکه این مصوبه فقط برای «ایالات و ولایات» ایران است و مجلس شورای ملی مصوبات دیگری را هم به تصویب رسانده است از جمله مصوبه‌ای برای هزینه‌های «دارالخلافه تهران»، در این مصوبه به خصوص آمده است: «هیئت وزرا تصویب می‌نمایند که مبلغ ۲۶هزارو ۵۰۰ تومان برای مصارف جشن تاج‌گذاری [=گذاری] در دارالخلافه تهران، اعم از میهمانی‌های درباری و تزیینات شهری... تخصیص شود. مبلغ فوق مطابق راپورت کمیسیون تاج‌گذاری [=گذاری] و در تحت نظارت خزانه داری کل به مصرف خواهد رسید.»

بدون تاریخ بودن این مصوبات دلایل متعددی می‌تواند داشته باشد از جمله اینکه این مصوبات در دوران سه سال فترت مجلس سوم شورای ملی (از ۱۲۹۰ تا ۱۲۹۳ خورشیدی) تصویب شده که ایران در اشغال روسیه بوده است پس از این دوران فترت است که مجلس سوم شورای ملی در تاریخ ۱۴آذر (قوس) ۱۲۹۳ خورشیدی توسط احمدشاه قاجار به صورت رسمی افتتاح می‌شود.

باوجوداین، همین مجلس نصفه نیمه در ۷ خرداد ۱۲۹۳ خورشیدی، برابر با ۴رجب ۱۳۳۲قمری، یک مصوبه دارد که مطابق نشست ۵ خرداد ۱۲۹۳ خورشیدی نمایندگانش نه تنها «مخارج و مصارف جشن تاج‌گذاری» احمدشاه را در سفارت خانه‌های ایران تعیین کرده است که تاریخ احتمالی دو مصوبه قبلی و تعداد سفارت خانه‌های ایران در سایر کشورها را نیز مشخص کرده و گفته ایران در ابتدای سلطنت احمدشاه قاجار با کدام کشورها مراودات بیشتری داشته است.

در مصوبه «پرداخت مخارج و مصارف جشن تاج‌گذاری» به تاریخ ۷ خرداد ۱۲۹۳ خورشیدی چنین آمده است: «هیئت وزرا در جلسه دویم رجب ۱۳۳۲ به موجب پیشنهاد وزارت جلیله امور خارجه مطابق برآوردی که از آن وزارتخانه نموده و صورت داده‌اند، تصویب نمودند که مبلغ ۲هزارو ۵۱۰لیره از قرار ذیل برای مصارف و لوازم جشن تاج‌گذاری [=تاج‌گذاری] بندگان [=بندگان] اعلی حضرت اقدس همایونی -ارواحنافده- در بیست و هفتم شعبان ۱۳۳۲ جهة (جهت) سُفرا، وزرا، مختار دولت علیه مقیم ممالک..... از طرف دولت تخصیص و مقرر شود، چون وزیر مختار واشنتکن [=واشنگتن] احضار شده است، لذا وجهی برای مصارف جشن آنجا تخصیص نمی‌شود.»

تصویری از یک مدحیه در تهنیت جلوس احمدشاه قاجار که در چند صفحه خوش نویسی و مجلد شده است

● قرض برای شاه کوچک

احمد میرزا که ولیعهد محمد علی شاه است، پس از عمر کوتاه سلطنت پدرش، در دوازده سالگی به شاهی می‌رسد ولی به علت نرسیدن به سن قانونی، مجلس عالی تصمیم می‌گیرد تا رسیدن شاه به هجده سالگی برای او نایب السلطنه انتخاب کند. مجلس عالی از میان سران ایل قاجار، ابتدا عضدالملک و بعد ناصرالملک را به نیابت سلطنت برمی‌گزیند تا اینکه احمدشاه در ۱۳۳۴قمری، برابر ۱۲۹۳ خورشیدی، به هجده سالگی می‌رسد و طبق قانون اساسی، می‌تواند مراسم تاج‌گذاری را به جای آورد. برای تاج‌گذاری آخرین شاه قاجار برنامه ریزی از چندماه قبل آغاز می‌شود. نته‌تنها مجلس شورای ملی در چند قانون، میزان هزینه‌کرد مراسم را در تهران و سایر ولایت مشخص می‌کند که بنا می‌شود دولت از بانک شاهنشاهی دولت انگلیس در ایران ۱۰۰هزارلیره و با بهره متعارف بگیرد تا در تاریخ معین (سی ام تیرماه) -که سلطان احمدشاه به سن قانونی می‌رسد- مراسم تاج‌گذاری رسمی او را برگزار کند. اگرچه خبر استقراض صد هزار لیره‌ای دولت از بانک شاهنشاهی دولت انگلیس، بیست وششم فروردین ۱۲۹۳ خورشیدی، معادل ۱۶آپریل ۱۹۱۴ میلادی، در تهران اعلام می‌شود، به واسطه در گرفتن جنگ جهانی اول، از نهای ی شدن آن و از مبلغش اطلاعات درستی در دست نیست. البته در مرسله‌ای که دولت ایران در باب تقاضای استعمال به تاریخ ۱۳ رجب ۱۳۳۲ قمری، برابر با ۵ خرداد ۱۲۹۴ خورشیدی، با دو سفارت روسیه و انگلستان داشته، قروض این طور نوشته شده است: «استقراض طلای ۱۹۰۰ و ۱۹۰۲ و استقراض تثبیت شده ۱۹۱۱ و مساعده ۲۰۰ هزار لیره انگلیسی ۱۹۱۳ که راجع است به دولت بهیبه روسیه، استقراض هند ۱۹۰۴ و قرض ۱۹۱۱ که استهلک آن از ۱۹۱۶ بایستی شروع شود. مساعده‌های ۱۹۱۲ و ۱۹۱۳ و ۱۹۱۴ که اقساط استهلک ی آن‌ها هنوز معین نشده و راجع است به دولت فخیمه انگلیس.»

کارت دعوت جشن تاج‌گذاری احمدشاه به تاریخ ۳۰ تیر ۱۲۹۳ خورشیدی برای اصف‌السلطنه دولو

● مصوبه ۴۳ هزارو ۵۰۰تومانی مجلس

اگر به قوانین و طرح‌های مجلس ملی در ابتدای